

خاستگاه مقاومت از دیدگاه امام خمینی رحمته الله

حجت الاسلام والمسلمین علیرضا انصاری *

مقدمه

«گفتمان مقاومت» که در تقابل با گفتمان ظلم و سلطه جویی است، برای تحقق عدالت و احقاق حق تلاش می‌کند. این تقابل همزاد با تاریخ بشر است. در گزاره‌های دینی، مقاومت با تاریخ ادیان درآمیخته است؛ چنان‌که داده‌های تاریخ انبیا نشان می‌دهد اینان با کاربست «تفکر مقاومت»، امت‌های خویش را در نزاع عدل و ظلم و حق و باطل، به سازش ناپذیری و پایداری سفارش می‌کردند و خود برای برقراری عدالت مأموریت یافتند.^۱

بخش وسیعی از آیات و روایات درباره جهاد، استقامت، صبر، مبارزه با ظلم و حمایت از ستم‌دیدگان و ... اختصاص دارد و رسول اعظم صلی الله علیه و آله خود مأمور به استقامت شده است: «فَأَسْتَقِمُّ كَمَا أُمِرْتُ وَ مَنْ تَابَ مَعَكَ».^۲

ادبیات مقاومت در اندیشه امام خمینی رحمته الله، قبل از انقلاب به منظور مبارزه با نظام حاکم و پایداری مردم در این مبارزه شکل گرفت؛ اما بعد از انقلاب و زمان دفاع مقدس این گفتمان گستردگی بیشتری یافت؛ زیرا سلطه طلبی استکبار در برابر جمهوری اسلامی و شکل‌گیری نهضت‌های اصلاحی، سبب شد تفکر مقاومت در سطح کلان مطرح و شعاع آن جهان را فراگیرد و گروه‌های مقاومت مانند حماس و حزب الله با بهره‌گیری از گفتمان‌سازی مقاومت، در برابر استراتژی‌های ظالمانه استکبار - به‌ویژه آمریکا و صهیونیسم - پایداری کنند. بر این اساس امام رحمته الله را باید طلایه‌دار فرهنگ مقاومت دانست: «امتیاز بزرگ امام این بود که ملت را با مفهوم

* نویسنده و پژوهشگر.

۱. حدید: ۲۵.

۲. هود: ۱۱۲.

مقاومت آشنا کرد. امام ... مقاومت را به این ملت تزریق کرد؛ لذا ملت ایران امروز یک ملت کاملاً مقاوم و کاملاً مستحکم است.^۱

این نوشتار در پی تبیین دیدگاه حضرت امام علیه السلام درباره خاستگاه و پشتوانه اندیشه مقاومت است؛ از این رو نتیجه می‌گیرد ایشان در بیشتر موارد «گفتمان مقاومت» را به آیات، روایات، عقل، تاریخ و طبعی بودن مستند می‌کند.

مفهوم مقاومت

مقاومت از ریشه ماضی «قام» و مصدر «ق-و-م» به معنای نگهداری، پایداری، ایستادگی،^۲ اراده، راست شدن،^۳ اعتدال، ثبات و استمرار^۴ آمده است؛ همچنین در فرهنگ‌های فارسی به ایستادگی و پایداری^۵ تعریف شده است.

واژه «مقاومت» در قرآن و روایات بیان نشده است؛ اما واژگان مترادف، هم‌معنا، جانشین و مرتبط با آن در قرآن و روایات گزارش شده است. مشتقات فعلی و هم‌معنای مقاومت، به گونه امر به استقامت: «فَاسْتَقِمُّ كَمَا أُمِرْتُمْ»،^۶ «فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِ»^۷ و «... اسْتَقَامُوا»^۸ آمده است؛ همچنین معنای جهاد در آیه «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ»،^۹ استواری و قیام برای خدا در آیه «قُلْ إِنَّمَا أَعْظُمُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى»^{۱۰} یا مفهوم مخالف در آیه «مَا ضَعُفُوا وَ مَا اسْتَكَانُوا»^{۱۱} گزارش شده است.

مقاومت در اصطلاح علم اخلاق به معنای صبر است: «اما الصبر فهو مقاومة النفس الهوى

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=52847>.

۲. خلیل بن احمد فراهیدی، کتاب العین، ج ۵، ص ۲۳۳.

۳. احمد ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج ۵، ص ۴۳.

۴. اسماعیل بن حماد جوهری، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربية، ج ۵، ص ۲۰۱۷.

۵. حسن انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ج ۷، ص ۷۲۴۷.

۶. هود: ۱۱۲.

۷. یونس: ۸۹.

۸. فصلت: ۳۰.

۹. توبه: ۷۳.

۱۰. سبأ: ۴۶.

۱۱. آل عمران: ۱۴۶.

لنلا تنقاد لقبائح اللذات: صبر همان ایستادگی نفس در برابر خواهش هاست تا گرفتار لذت‌های زشت نشود.^۱ همچنین «صبر» ضد صفت «جزع» است که عبارت است از ثبات نفس و اطمینان آن و مضطرب‌نشدن در بلاها و مصائب و مقاومت‌کردن با حوادث و شداید، به گونه‌ای که سینه او تنگ نشود و خاطر او پریشان نگردد.^۲

از تعاریف ارائه‌شده برمی‌آید مقاومت به رویارویی در میدان جنگ محدود نیست و هر نوع مقاومت و پایداری در برابر عوامل برهم‌زننده تعادل را دربر می‌گیرد؛ خواه عامل درونی باشد، مانند امیال نفسانی یا بیرونی، مانند بیماری یا تجاوز. مراد از خاستگاه مقاومت، همان منشأ و پشتوانه مقاومت است.

خاستگاه قرآنی «اندیشه مقاومت»

امام خمینی علیه السلام معتقد است مقاومت پشتوانه قرآنی دارد؛ زیرا آیات متعددی درباره جهاد، صبر، حمایت از مظلومان، مبارزه با مشرکان و ... وجود دارد.

... قرآنی که هر صفحه‌اش را که باز کنی یا مثلاً هر جزئی‌اش را که ببیند، راجع به قتال و راجع به کشتار اشخاص طاغوت و برانگیختن مستضعفین در مقابل مستکبرین است ... این قرآنی که سرتا به آن راجع به فرعون، راجع به اشخاص دیگر و راجع به مستکبرینی که در آن عصر بودند هست.^۳

امام علیه السلام به موارد بسیاری از عرصه مقاومت اشاره می‌کند که خاستگاه قرآنی دارد؛ در ادامه این نوشتار به برخی از این موارد اشاره می‌شود:

۱. دعوت به اسلام

یکی از عرصه‌های مقاومت، مقاومت برای دعوت به اسلام است؛ یعنی هم خود پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و هم مردم مأمور به این مسئله امر شده است؛ چنانچه امام راحل ذیل آیات «فَأَسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُمْ» و «فَأَسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُمْ وَ مَنْ تَابَ مَعَكَ»^۴ می‌فرماید: «این آیه شریفه در دو جای قرآن هست: یکی در سوره شوری هست، یکی در سوره هود پیغمبر علیه السلام در سوره هود را یاد می‌آورد، و

۱. احمد بن محمد ابن مسکویه، تهذیب الأخلاق، ص ۱۰۲.

۲. محمد مهدی نراقی، جامع السعادات، ج ۳، ص ۲۸۱.

۳. سیدروح الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۹، ص ۳۹۹.

۴. «استقامت کن چنانچه مأمور شده‌ای به همراه آنان که با تو بازگشتند» (هود: ۱۱۲).

تفاوت مابین سوره "هود" و سوره "شوری" این است که آنجا "وَأَسْتَقِمُّ كَمَا امْرَأَتٌ" است، اینجا "فَأَسْتَقِمُّ كَمَا امْرَأَتٍ وَ مَنْ تَابَ مَعَكَ" است. برای اینکه نگران بوده است پیغمبر از اینکه اشخاصی که همراهش هستند، نتوانند استقامت کنند. خوب، خودش استقامت می کرده است؛ اما "وَمَنْ تَابَ مَعَكَ" هم مأمور است؛ یعنی همان طوری که پیغمبر به استقامت و مقاومت مأمور است، هرکس هم همراه اوست و به او گرویده است، همین مأموریت را دارد (...).^۲

در جای دیگری می فرماید:

... این استقامت موجب شد که با اینکه هیچ در دست نداشت و تمام قوای قدرتمندان بر خلاف او بود - به طوری که در مکه نمی توانست به طور علنی دعوت کند - لکن مایوس نمی شد از اینکه نمی تواند علناً مردم را دعوت کند. تا وقتی که تشریف بردند به مدینه، مأمور شدند که مردم را دعوت کنند به قیام: "قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ"،^۳ در اینجا دعوت به قیام است. دعوت جمع به قیام جمع است؛ و مهم قیام لله، برای خدا.^۴

۲. مبارزه علیه اسرائیل

یکی از سیاست های راهبردی امام علیه السلام، مبارزه علیه اسرائیل است. شاید امام علیه السلام در عصر کنونی نخستین کسی است که خطر اسرائیل را اعلام و خواستار حذف آن از دنیا گردید:

از اول با اسرائیل مخالف بوده ایم؛ بیشتر از بیست سال است که صحبت های ما همیشه راجع به این بود که اسرائیل نباید یک کشور مستقلی باشد و باید این ظالم را از این دنیا برداشت، خطر دارد، خطرناک است.^۵

درواقع یکی از مواردی که امام علیه السلام به قرآن استناد می کند، مبارزه علیه اسرائیل است؛ زیرا در گزاره های قرآنی سفارش شده است با کافران بجنگید تا فتنه و فساد از جامعه برداشته شود. بی تردید رژیم غاصب صهیونیستی فتنه انگیز بزرگ و مفسد است؛ ایشان ذیل آیه «وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَ أخرجوهم من حيث أخرجوكم و الفتنه أشد من القتل و قاتلوهم حتی لا

۱. شوری: ۱۵.

۲. سیدروح الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۱۶، ص ۳۰۰.

۳. «بگو که من یک سخن را به شما پند می دهم که برای خدا قیام کنید» (سبأ: ۴۶).

۴. سیدروح الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۷، ص ۲۴۵.

۵. همان، ج ۱۶، ص ۱۶۵.

تَكُونُ فِتْنَةً^۱ می فرماید:

... اکنون که دولت غاصب اسرائیل، برای فتنه‌انگیزی بیشتر و تجاوز زیادتر به سرزمین‌های عربی و ادامه دست غاصبانه در قبال صاحبان حق، به‌پاخاسته و آتش جنگ را برای چندمین بار شعله‌ور ساخته است و برادران مسلمان ما در راه ریشه‌کن کردن این ماده فساد و آزادی فلسطین ... به جنگ پرداخته‌اند، بر عموم دولت‌های ممالک اسلامی و خصوص دول عربی لازم است که .... برای آزادی فلسطین و احیای مجد و شرف و عظمت اسلامی در این جهاد مقدس شرکت کنند.^۲

۳. مبارزه با استکبار

یکی از سیاست‌های راهبردی، استکبارستیزی^۳ و مبارزه با سلطه‌خواهی مستکبران است؛ زیرا امام استکبارستیزی را به اقتضای اصول شریعت اسلام یک وظیفه و راهبرد همیشگی برای تمامی مسلمانان می‌پندارد. چنان‌که امام علیه السلام بارها مردم ایران و مسلمانان را از سلطه‌پذیری برحذر می‌داشت؛ زیرا در منظومه فکری ایشان تسلط کافران بر مسلمان حرام است؛ با این وجود تا زمانی که مستکبران عالم به استکبارگری مشغول‌اند، جمهوری اسلامی ایران در برابر آنان موضع خواهد گرفت و همچنان شعار ضدیت با استکبار را سر خواهد داد: «چالش میان انقلاب اسلامی و استکبار جهانی، چالش مستمر و ادامه‌داری است».^۴ بر این اساس امام علیه السلام می‌فرماید:

قرآن می‌گوید هرگز خدای تبارک و تعالی سلطه‌ای برای غیرمُسلّم بر مُسلّم قرار نداده است. هرگز نباید یک همچو چیزی واقع بشود؛ یک تسلطی، یک راهی، حتی یک راه نباید پیدا بکند: "لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا"^۵ اصلاً راه نباید داشته باشند مشرکین....^۶

همچنین می‌فرماید:

... ما منطلقاً، منطق اسلام، این است که سلطه نباید از غیر بر شما باشد باید شما

۱. بقره: ۱۹۳.

۲. سیدروح‌الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۳، ص ۲.

3. Antyarogancja.

4. <https://farsi.khamenei.ir> =49658.

۵. نساء: ۱۴۱.

۶. سیدروح‌الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۴، ص ۳۱۷.

تحت سلطه غیر بروید. ما هم می‌خواهیم نرویم زیر سلطه. ما اصل گفتنمان این است که آمریکا نباید باشد. نه آمریکا تنها، شوروی هم نباید باشد.^۱
نیز می‌فرماید:

ما نه تحت حمایت آمریکا و نه تحت حمایت شوروی و نه تحت حمایت هیچ قدرتی نیستیم ... آن چیزی که شما می‌خواستید، جمهوری اسلامی بود؛ آن چیزی را که شما می‌خواستید، نه شرقی و نه غربی بود، این را حفظش کنید.^۲
جالب است بدانیم امام تصریح می‌کند ما راه سازش با آمریکا می‌دانیم؛ اما این امر خیانت به مردم و با فرهنگ شهادت‌طلبی و آزادی ما منافات دارد:

... کسی تصور نکند که ما راه سازش با جهانخواران را نمی‌دانیم؛ ولی هیئات که خادمان اسلام به ملت خود خیانت کنند ... اگر بندگان استخوان‌هایمان را جدا سازند، اگر سرمان را بالای دار برند، اگر زنده‌زنده در شعله‌های آتش مان بسوزانند، اگر زن و فرزندان و هستی مان را در جلوی دیدگانمان به اسارت و غارت برند هرگز امان‌نامه کفر و شرک را امضا نمی‌کنیم.^۳

۴. قدرت نظامی^۴

امام علیه‌السلام در عرصه نظامی نیز به آیات استناد می‌کند و باور دارد عامل مهم بازدارندگی در برابر تجاوز دشمن، تقویت بنیه دفاعی و آمادگی نظامی است؛ همچنین زندگی عزت‌مندانه و عظمت اسلام مبتنی بر استفاده از قدرت نظامی است:

... در وضع کنونی برای ما جز ادامه پیکار با همه نیروها و امکاناتمان راهی وجود ندارد تا عزت و شرافت خود و آیندگان را در طول تاریخ با عظمت اسلامی به دست آوریم.
قرآن می‌فرماید: "وَ اَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ"؛^۵ هر قدر که می‌توانید برایشان نیرو و سواره نظام آماده کنید تا بر

۱. همان، ص ۹۲.

۲. همان، ج ۱۷، ص ۶۲-۶۳.

۳. همان، ج ۲۱، ص ۹۸.

4. military power.

۵. انفال: ۶۰.

دشمن خدا و دشمن خود چیره شوید. "ان تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ"؛^۱

اگر خدا را یاری کنید، او هم شما را یاری می کند و قدم های شما را استوار می دارد.^۲

همچنین امام علیه السلام در لزوم توجه کامل به آیه فوق می فرماید:

این کشور را برای دفاع از ارزش های اسلام ناب و محرومین و مستضعفین جهان در

آمدگی کامل نگه دارند و مبدا توجه به برنامه های دیگر موجب غفلت از این امر

حیاتی گردد که مطمئناً غفلت از تقویت بنیه دفاعی کشور، طمع تهاجم و تجاوز

بیگانگان و نهایتاً تحمیل جنگ ها و توطئه ها را به دنبال می آورد ...^۳

خاستگاه روایتی «اندیشه مقاومت»

امام خمینی علیه السلام در عرصه های گوناگون «اندیشه مقاومت» را از روایات بهره می گیرد که در ادامه به

مواردی از آن اشاره می شود.

۱. حمایت از مظلومان مسلمان

در انگاره امام خمینی علیه السلام، حمایت از مردم به پاخاسته از وظایف مهم مسلمان - به ویژه دولت های

اسلامی - است؛ زیرا دفاع از مظلوم، از مهم ترین مؤلفه های جامعه مؤمنانه است. بر اساس

حدیث «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»،^۴ مسلمان نباید در برابر مسلمانان دیگر که مورد

ظلم واقع شده اند، بی تفاوت باشد؛ از این رو خطاب به مسلمانان، سران کشورها و نهادهای

اسلامی می فرماید:

... مسلمان اگر بخواهد اهتمام به امور مسلمین نداشته باشد که مسلمان [نیست]؛

لَيْسَ بِمُسْلِمٍ؛ "مَنْ اصْبَحَ وَ لَمْ يَهْتَمَّ بِامْرِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ".^۵ هی هم بگو لا اله

الا الله، مُسْلِم نیست ... مُسْلِم آن است که به درد مسلمین بخورد ... آقا کشتند

جوان های ما را. ما بی تفاوت باشیم؟ ... کشتند مؤمنین و مسلمین را، ما بی تفاوت

۱. محمد: ۷.

۲. سیدروح الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۲، ص ۲۰۰.

۳. همان، ج ۲۱، ص ۳۵۸.

۴. محمد بن محمد شعیری، جامع الأخبار، ص ۱۲۰.

۵. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۱۶۴.

باشیم؟ ...^۱

همچنین بنیان‌گذار انقلاب اسلامی، سران و نهادهای اسلامی را مخاطب قرار می‌دهد و می‌فرماید:

من امروز مواجهم با چهره‌های معصومی که تحت ستمکاری‌های ابرقدرت‌ها به دست عمّالشان یتیم شده‌اند، آواره شده‌اند. ادعاها زیاد است. ادعای اسلام، همه سران کشورها دارند ...؛ لکن در مقام امتحان، عمل‌ها موافق با ادعاها نبود ... طرفداران اسلام در طائف جمع شدند ... لکن چه گفتند و چه کردند؟ آیا اسمی از این اطفال معصومی که به دست صهیونیسم بی‌پدر شده‌اند بردند؟ ... آیا نمی‌دانستند که در جنوب لبنان، در فلسطین و در ایران و در عراق و در سایر کشورهای اسلامی چه می‌گذرد ... و چه اطفال بی‌گناه صغیر را بی‌پدر کرده‌اند؟ آیا نشنیده‌اند اینها حدیث رسول خدا ﷺ را که "کسی که صبح کند و اهتمام به امور مسلمین نداشته باشد مسلم نیست؟ مَنْ لَمْ يَهْتَمَّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ"^۲ آیا اینها اهتمام داشتند به امور مسلمین جهان؟ آیا به نص حدیث شریف، اینها را ما می‌توانیم جزء مسلمین محسوب داریم؟ ...^۳

۲. وظیفه عالمان مسلمان

امام علیه السلام باور دارد حمایت از مسلمانان در برابر ظلم و جنایت غارت‌گران وظیفه عالمان است:

... علمای اسلام موظفند با انحصارطلبی و استفاده‌های نامشروع ستمگران مبارزه کنند و نگذارند عده کثیری گرسنه و محروم باشند و در کنار آنها ستمگران غارتگر و حرام‌خوار در ناز و نعمت به سر ببرند. امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید من حکومت را به این علت قبول کردم که خداوند از علمای اسلام تعهد گرفته که در مقابل پرخوری و غارتگری ستمگران و گرسنگی و محرومیت ستمدیدگان ساکت ننشینند: "سوگند به آن‌که بذر را بشکافت و جان را بیافرید، اگر حضور یافتن بیعت کنندگان نبود و حجت بر لزوم تصدی من با وجود یافتن نیروی مددکار تمام نمی‌شد و اگر نبود که خدا از علمای

۱. سیدروح‌الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۳، ص ۳۴۱.

۲. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۱۶۴.

۳. همان.

اسلام پیمان گرفته که بر پرخوری و غارتگری ستمگران و گرسنگی جانکاه و محرومیت ستمدیدگان خاموش نمانند، زمام حکومت را رها می‌ساختم.^۱ امروز چطور می‌توانیم ساکت و بی‌کار بنشینیم و بینیم عده‌ای خائن و حرام‌خوار و عامل بیگانه به کمک اجانب و به زور سرنیزه ثروت و دسترنج صدها میلیون مسلمان را تصاحب کرده‌اند؟ وظیفه علمای اسلام و همه مسلمانان است که به این وضع ظالمانه خاتمه بدهند....»^۲.

خاستگاه طبیعی «اندیشه مقاومت»

مقاومت از اصول اولیه زندگی بشری است؛ زیرا انسان در مسیر زندگی با بی‌عدالتی، حق‌کشی و سختی‌ها روبرو می‌شود که مستلزم تاب‌آوری است؛ از این‌رو انسان در بسیاری از موارد به گونه‌ای غریزی و طبیعی در برابر ظلم، از بین رفتن حقوق، حفظ جان و مال خود و... واکنش نشان می‌دهد. از سوی دیگر «مقاومت» حق طبیعی انسان است؛ به همین دلیل انسان برای گرفتن حق خویش پایداری و مانع‌زدایی می‌کند. مقام معظم رهبری علیه السلام می‌فرماید:

از لحاظ عملی، جریان مقاومت را ما حقّ جوان‌ها می‌دانیم؛ جوان‌های عراق، جوان‌های سوریه، جوان‌های لبنان، جوان‌هایی در شمال آفریقا، جوان‌هایی در مناطق شبه‌قاره... هستند که در مقابل آمریکا مقاومت می‌کنند...^۳

ایشان در جای دیگر می‌فرماید: «... به - آن کسی که ستم شده است، می‌تواند حقّ خود را مطالبه کند. مردم فلسطین می‌توانند حقّ خود را از غاصبان مطالبه کنند...»^۴.

امام خمینی علیه السلام نیز استقامت در برابر زورگویی و دفاع از حق را امر طبیعی انسان‌ها می‌داند و می‌فرماید:

طبیعی ساختمان بشری است که هرچه ستمکاری و ظلم و بی‌عدالتی در جامعه و ملتی اوج گیرد، به همان نسبت قوه مقاومت در ملت رشد می‌کند. شاهد زنده، اوضاع اخیر ایران است.^۵

۱. شیخ صدوق، معانی الاخبار، ص ۳۶۲.

۲. سیدروح‌الله موسوی خمینی، کتاب ولایت فقیه؛ حکومت اسلامی: تقریر بیانات امام خمینی علیه السلام، ص ۳۸.

3. <https://farsi.khamenei.ir/=40833&nt>.

4. <https://farsi.khamenei.ir/=8980&>.

۵. سیدروح‌الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۳، ص ۱۱۰.

حضرت آیت الله خامنه‌ای رحمته الله علیه می‌فرماید: «امام علیه السلام مسیر مقاومت را انتخاب کرد. پشتوانه انتخاب مقاومت از سوی امام بزرگوار ... واکنش طبیعی هر ملت آزاده و باشرفی در مقابل تحمیل و زورگویی است ...»^۱.

خاستگاه عقلی «اندیشه مقاومت»

عقل یکی از خاستگاه‌های «اندیشه مقاومت» است؛ عقلی که از منابع اصلی احکام اسلام به شمار می‌آید و نقش اساسی در استخراج و استنباط احکام دارد. در روایات از عقل در جایگاه حجت باطنی یاد شده است.^۲ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «إِنَّمَا يُدْرِكُ الْخَيْرَ كُلُّهُ بِالْعَقْلِ وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَقْلَ لَهُ: همه خوبی‌ها با عقل شناخته می‌شوند و کسی که عقل ندارد، دین ندارد».^۳

عقل، حسن و قبح افعال را درک و بر آن حکم می‌کند. همان‌گونه که عقل، عدل را ستایش و ظلم را نکوهش می‌کند، مبارزه با ظلم و دفاع از مظلوم به حکم عقل ثابت است؛ همچنین زشتی بی‌عدالتی و زورگویی با حکم عقل ثابت و خردمندان عالم تلاش برای احقاق حقوق آدمی را پسندیده و تسلیم در برابر ظالم را نکوهش می‌کنند.^۴

امام خمینی رحمته الله علیه «تفکر مقاومت» را از روی احساسات ارائه نمی‌کند، بلکه باور دارد «گفتمان مقاومت» از خاستگاه عقلی برخوردار است؛ برای مثال مبارزه مردم غزه علیه اسرائیل و آمریکا عقلانی است؛ زیرا به اینان ظلم و سرزمین‌شان غصب شده است. حضرت آیت الله خامنه‌ای درباره مبنای امام می‌فرماید:

... امام مسیر مقاومت را انتخاب کرده است. مطلب مهم این است که امام، مقاومت را از روی هیجان‌زدگی و از روی احساسات زودگذر انتخاب نکرد؛ پشتوانه انتخاب مقاومت از سوی امام بزرگوار ما یک پشتوانه منطقی است، پشتوانه عقلانی است...^۵ بر همین اساس امام علیه السلام مبارزه با ظلم و دفاع از جمهوری اسلامی را برخاسته از عقل می‌داند و می‌فرماید:

... الان هر جای دنیا کسی برود، توجهش به ایران است ... این برای این است که ...

1. <https://hawzah.net/fa/Article/View/99526>.

۲. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۱۶.

۳. حسن بن علی ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۵۴.

۴. محمد حکیمی و اصغر افتخاری، «مؤلفه‌های مفهومی مقاومت در اندیشه امام خامنه‌ای رحمته الله علیه»، ص ۱۰۳ - ۱۳۷.

۵. سعید صلح‌میرزایی، اندیشه مقاومت از منظر حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای، ص ش.

ما دفاع مقدس می خواهیم بکنیم، یعنی ما می خواهیم از آبروی اسلام، از آبروی کشور اسلامی دفاع بکنیم؛ این يك دفاعی است که عقل و اسلام هر دو با آن موافقتند ...^۱.
امام علیه السلام همچنین حمایت از مظلومان جهان را عقلانی می داند؛ رهبر معظم انقلاب در این باره می فرماید:

امام ... اعلام کرد که ما نه ظلم می کنیم، نه زیر بار ظلم می رویم؛ ظلم نمی کنیم، اما زیر بار ظلم هم نمی رویم ... و از مظلوم حمایت می کنیم ... با ظلم مقابله کردن، از مظلوم دفاع کردن ... چیزی است که همه خردمندان عالم آن را می پسندند.^۲

خاستگاه تاریخی «اندیشه مقاومت»

در قرآن «سیر» در زمین و بررسی سرنوشت ملت‌ها توصیه شده است؛^۳ به همین دلیل امام خمینی علیه السلام اهمیت خاصی برای تاریخ قائل است.^۴ حضرت آیت الله خامنه‌ای علیه السلام نیز تاریخ را منبع شناخت رخدادهای معرفی و می فرماید:

اگر تاریخ یک چیز اصلی نبود، قرآن با این عظمت - که اصلاً برنامه انسان‌سازی و برنامه بشریت است - تاریخ را وارد خودش نمی کرد؛ اما شما می بینید که در قرآن تاریخ هست ...؛ بنابراین تاریخ مهم است.^۵

بر این اساس امام به نمونه‌هایی از تاریخ انبیا، تاریخ اسلام، ایران و تاریخ تشیع اشاره می کند که در ادامه نمونه‌هایی از این موارد بیان می شود.

۱. تاریخ انبیا

یکی از خاستگاه مقاومت، تاریخ انبیای الهی است. قرآن تقابل پیامبران با ظالمان و همراهی و استقامت بسیاری از مؤمنان با آنان را چنین گزارش می نماید:

وَكَايْنٍ مِّنْ نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ:

۱. سیدروح الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۱۹، ص ۴۵۸.

2. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=259311398/03/14>.

۳. غافر: ۸۲.

4. <http://www.imam-khomeini.ir/fa/n21382>.

5. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=31363>.

چه بسیار پیامبرانی که مردان الهی فراوانی به همراه آنان جنگ کردند. آنها هیچ‌گاه در برابر آنچه در راه خدا به آنان می‌رسید، سست و ناتوان نشدند [و تن به تسلیم ندادند]؛ و خداوند استقامت‌کنندگان را دوست دارد.^۱

امام خمینی علیه السلام برای تبیین «گفتمان مقاومت» از تاریخ انبیا بهره می‌گیرد و می‌فرماید: «مردهای تاریخ بسیاریان تنها ایستادند در مقابل قدرت‌ها. حضرت ابراهیم تنها ایستاد و بت‌ها را شکست ...». ^۲ همچنین در جایی دیگر می‌فرماید: «... عمده نظر کتاب الهی و انبیای عظام بر توسعه معرفت است. تمام کارهایی که آنها می‌کردند، برای اینکه معرفت الله را به معنای واقعی توسعه بدهند ...». ^۳ نیز می‌فرماید: «تمام زحمت‌ها [بی] که اینها کشیدند، چه از حضرت نوح گرفته، از حضرت ابراهیم گرفته تا آمده است اینجا به رسول اکرم رسیده است، تمام مشقت‌هایی که کشیدند ... یک مطلب است و او معرفی ذات مقدس حق [است]». ^۴

۲. تاریخ اسلام

«تاریخ اسلام» یکی از عرصه‌های تاریخی است که امام علیه السلام بدان استناد می‌کند؛ چنان‌که بارها در تبیین «اندیشه مقاومت» تاریخ اسلام را بن‌مایه «ادبیات مقاومت» ذکر می‌کند و باور دارد تاریخ اسلام پر از مقاومت در عرصه‌های اعتقادی، اخلاقی، سیاسی، نظامی و اقتصادی است. امام راحل به اهمیت، صیانت و اجرای اسلام توسط پیامبر صلی الله علیه و آله اشاره می‌نماید و می‌فرماید: «اسلام و احکام اسلام آن‌قدر اهمیت دارد که پیغمبرها برای احکام خدا و برای خدا خودشان را فدا کردند و در اسلام، از صدر اسلام به بعد، بزرگان اسلام خودشان را فدا کردند ...». ^۵ در کلامی دیگر می‌فرماید: «... پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله نگران بود راجع به اینکه آیا ملتش استقامت می‌کنند یا نه؟ ... به نظر می‌رسد که نگران بوده است از اینکه ملتش و امتش مبدا خدای نخواستہ استقامت نکند ...»؛ همچنین فرمود: «پیغمبر اکرم ... این‌طور نبود که بنای او این باشد که بنشیند توی خانه ... مردم را تجهیز می‌کرد برای مقاومت». ^۶

۱. آل عمران: ۱۴۶.

۲. سیدروح‌الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۵، ص ۳۵.

۳. همان، ج ۱۹، ص ۱۱۵.

۴. همان، ج ۲۰، ص ۴۰۹.

۵. همان، ج ۱۵، ص ۱۱۳.

۶. همان، ج ۱۹، ص ۱۹۵.

امام علیه السلام به محاصره اقتصادی پیامبر صلی الله علیه و آله توسط مشرکان اشاره می‌کند که دشمن بزرگ‌ترین تحریم اقتصادی را علیه مسلمانان اعمال کرد: «رسول خدا صلی الله علیه و آله آن قدر تحمل کرد در مکه و ده سال آن قدر رنج کشید ... آن رنج‌هایی که برای رسول خدا حاصل شد که در محاصره، سه سال در يك محاصره، به همه معنا بود که حتی برای خوراك چیزی پیدا نمی‌کردند»^۱.

۳. تاریخ ایران

یکی از عرصه‌های دیگر تاریخی که امام بدان اشاره می‌نمایند، «تاریخ ایران اسلامی» است. ایشان روش‌های خصمانه حکومت علیه مردم ایران و ملت ایران در برابر ستم‌های حکومت شاه را گزارش می‌کند و از عبرت‌های دوران مشروطیت سخن می‌گوید؛ برای مثال نهضت مشروطه را عبرتی بزرگ و اختلاف عالمان را سرچشمه شکست آن نهضت بیان می‌کنند:

در مشروطه این‌طور نبود، در مشروطه هر دو طرف قوی بودند. نجف بعضی علمای درجه اول مخالف بودند، بعضی علمای درجه اول موافق بودند. در ایران هم بین علما همین جور اختلافات را ایجاد کردند... ما باید از این تاریخ عبرت بگیریم که مبادا ... خدای نخواستہ آن امری که در مشروطه اتفاق افتاد، در ایران اتفاق بیفتد ...^۲.

همچنین قیام مردم ایران را قیام برای خدا می‌داند و همگان به استقامت سفارش می‌کند: «شما ملت قیام کردید، و بحمدالله قیام شما برای خدا بود، همه فریاد می‌زدید که ما "جمهوری اسلامی" می‌خواهیم. برای احکام اسلام قیام کردید ...»^۳. نیز فرمود: «ملت شریف و مسلمان ایران با اتکال به خدای تعالی و با صبر و مقاومت و مبارزات پیگیر خود توانست خود را از چنگال آمریکای جهان‌خوار و مزدورانش نجات بخشد ...»^۴.

۴. تاریخ دفاع مقدس

یکی از عرصه‌های تاریخ ایران، «تاریخ دفاع مقدس» است. امام علیه السلام معتقد است ما جنگ را شروع نکردیم؛ زیرا ما صلح و صفا را برای ایران و جهان می‌خواهیم؛ اما اگر به کشور و تمامیت ارضی ما تجاوز شود، قاطعانه دفاع و زیر بار ظلم نمی‌رویم؛ چراکه ظلم‌پذیری حرام است:

۱. همان، ج ۱۸، ص ۴۲۲.

۲. همان، ص ۱۷۱.

۳. همان، ج ۷، ص ۴۹۴.

۴. همان، ج ۲۰، ص ۴۸۸.

ما می‌خواهیم عالم در صلح باشد. ما می‌خواهیم همه مردم، همه مسلمین و غیرمسلمین همه در صلح و صفا باشند؛ لکن معنایش این نیست که اگر يك کسی بخواهد بریزد در منزل یک کسی و تعدی کند، ما بگوییم که سر صلح داشته باشید و تن بدهید به ظلم. نه، همان طوری که ظلم حرام است، انظلام و تن‌دادن به ظلم هم حرام است.^۱

نیز فرمود: «... ما برای حفظ اسلام دفاع باید بکنیم، برای حفظ مملکت اسلامی دفاع باید بکنیم...».^۲

۵. تاریخ تشیع

امام خمینی علیه السلام باور دارد تاریخ تشیع با مبارزه با ظالمان درآمیخته است: «یکی از خصلت‌های ذاتی تشیع از آغاز تا کنون، مقاومت و قیام در برابر دیکتاتوری و ظلم است که در تمامی تاریخ شیعه به چشم می‌خورد ...».^۳ همچنین می‌فرماید:

تشیع همان‌طور که مظهر مقاومت بوده است در تمام اعصار، از صدر اسلام، تشیع مظهر مقاومت و دفاع از حق بوده است؛ اما هرگز اهل ظلم و ستم نبوده است. حکومت‌هایی که بر اساس مذهب تشیع پیش آمده ... همان‌طور که ظلم را تحمل نمی‌کرده‌اند، تحمیل ظلم را هم نمی‌کنند...^۴

۶. تاریخ قیام لبنان و فلسطین

یکی از عرصه تاریخی که امام علیه السلام گزارش می‌دهد، مقاومت مردم فلسطین و لبنان است. درخواست و قرائت امام علیه السلام، مقاومت مردم فلسطین و لبنان جایگاه ویژه‌ای دارد؛ از این‌رو روز جمعه آخر رمضان را «روز قدس» اعلام کردند و بدین‌سان مبارزه علیه رژیم اشغالگر را نهادینه نمود و همه مردم را به حمایت مردم فلسطین فراخواند:

اکنون که مسلمانان انقلابی و شجاع فلسطین ... خروش برآورده و مسلمانان را به قیام و وحدت دعوت نموده‌اند و در مقابل کفر جهانی نهضت نموده‌اند، با کدام عذر در

۱. همان، ج ۱۵، ص ۱۱۷.

۲. همان.

۳. همان، ج ۵، ص ۴۰۸.

۴. همان، ص ۵۳۳.

مقابل خداوند قادر و وجدان بیدار انسانی می‌توان در این امر اسلامی بی‌تفاوت بود؟ اکنون که خون جوانان عزیز فلسطین دیوارهای مسجد قدس را رنگین کرده است و در مقابل مطالبه حق مشروع‌شان از مستی دغل‌باز، با مسلسل جواب شنیده‌اند، برای مسلمانان غیرتمند عار نیست که به ندای مظلومانه آنان جواب ندهند؟ باشد که فریاد همدردی آنان دولت‌ها را بیدار کند که از قدرت عظیم اسلامی استفاده کرده و دست آمریکای جهانخوار، این جنایتکار تاریخ را که از آن طرف دریاها به پشتیبانی ستمگران، دست پلید اسرائیل را می‌فشارد، قطع کنند و خود و ملت‌های مظلوم جهان را نجات دهند.^۱

کتاب‌نامه

۱. ابن‌شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، مصحح: علی‌اکبر غفاری، چ ۲، قم: جامعه مدرسین، ۱۳۶۳.
۲. ابن‌فارس، أحمد، معجم مقاییس اللغة، مصحح: عبدالسلام محمد هارون، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ ق.
۳. ابن‌مسکویه، احمد بن محمد، تهذیب الأخلاق و تطهیر الاعراق، محقق: عماد هلالی، قم: طلوع نور، ۱۴۲۶ ق.
۴. ابن‌منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، محقق: جمال‌الدین میردامادی، چ ۳، بیروت: دار الفکر، ۱۴۱۴ ق.
۵. انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، چ ۲، تهران: چاپخانه مهارت، ۱۳۸۲.
۶. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربية، تحقیق: أحمد عبدالغفور عطار، چ ۴، بیروت: دار العلم للملایین، ۱۴۰۷ ق.
۷. حکیمی، محمد و اصغر افتخاری، «مؤلفه‌های مفهومی مقاومت در اندیشه امام‌خامنه‌ای»، فصلنامه علمی پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ش ۴۱، تابستان ۱۴۰۱.
۸. شریف‌الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغة، قم: هجرت، ۱۴۱۴ ق.
۹. شعیری، محمد بن محمد، جامع الأخبار، نجف: مطبعة حیدریة، چاپ اول.

۱۰. صلح میرزایی، سعید، اندیشه مقاومت از منظر حضرت آیت‌العظمی خامنه‌ای علیه‌السلام، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۸.
۱۱. فراهیدی، خلیل بن أحمد، کتاب العین، چ ۲، قم: هجرت، ۱۴۰۹ ق.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، مصحح: علی‌اکبر غفاری، چ ۴، تهران: دارالکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ ق.
۱۳. موسوی خمینی، سیدروح‌الله، صحیفه امام، چ ۴، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه‌السلام، ۱۳۸۶.
۱۴. _____، کتاب ولایت فقیه؛ حکومت اسلامی: تقریر بیانات امام خمینی علیه‌السلام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه‌السلام، [بی‌تا].

سایت‌ها

1. <https://farsi.khamenei.ir/=8980&>
2. <https://hawzah.net/fa/Article/View/99526>